

Asia: VN/1196/2025

Lausuntopyyntö hallituksen esitysluonnoksesta laiksi väliaikaisista toimenpiteistä välineellistetyn maahantulon torjumiseksi annetun lain 7 §:n muuttamisesta

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Naisjärjestöjen Keskusliitto kiittää sisäministeriötä mahdollisuudesta lausua luonnoksesta hallituksen esitykseksi laiksi väliaikaisista toimenpiteistä välineellistetyn maahantulon torjumiseksi annetun lain 7 §:n muuttamisesta.

Esityksessä ehdotetaan, että väliaikaisista toimenpiteistä välineellistetyn maahantulon torjumiseksi annetun lain voimassaoloa jatketaan 31.12.2026 asti. Lain sisältöön ei ehdoteta muutoksia.

Naisjärjestöjen Keskusliitto lausui viime vuonna lain käyttöönotosta ja totesi, ettei kannata esitystä, sillä se rikkoo merkittäväällä tavalla perus- ja ihmisoikeuksia sekä Suomea sitovia kansainvälisiä sopimuksia. Esitimme tuolloin huolestua siitä, että rajaturvallisuuslain hyväksyminen voisi madaltaa kynnystä oikeusvaltioperiaatteen rikkomiseen ja nyt lausuttavana oleva esitys lain voimassaolon jatkamisesta osoittaa huolen olleen aiheellinen.

Valtiosääntöoikeudellisesti keskeistä on, että vaikka poikkeuslailla voidaan muodollisesti poiketa perusoikeuksista, ei kansainvälisen oikeuden takaamista ihmisoikeuksista ole mahdollista poiketa edes poikkeuslakimenettelyllä. Ihmisoikeuksien näkökulmasta keskeistä on, että oikeus hakea turvapaikkaa on ihmisoikeus, joka koskee kaikkia, eikä vain niitä, jotka ulkoisista tunnusmerkeistä voidaan helposti tunnistaa haavoittuvassa asemassa oleviksi. Lisäksi haavoittuvuutta (esimerkiksi ihmiskauppaa, seksuaaliväkivaltaa, sukuelinten silpomisen, pakkoavioliiton tai muun kunniaan liittyvän väkivallan uhkaa, seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön kuulumista) ja sitä, keitä ehdoton palautuskielto koskee ei ole käytännössä aukottomasti mahdollista tunnistaa ja todeta, mikäli lakia todella sovellettaisiin vain aidosti haastavissa tilanteissa eikä turvapaikkahakemusta ei olisi

mahdollista jättää. Tällöin voidaan tulla rikkoneeksi useissa kansainvälisissä sopimuksissa ihmisoikeutena turvattua ehdotonta palautuskieltoa.

Naisten ihmisoikeuksien näkökulmasta erityisen keskeinen sopimus, jota esitetyllä lailla voidaan tulla rikkoneeksi, on naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta tehty Euroopan neuvoston yleissopimus eli Istanbulin sopimus, jonka artikloissa 60 ja 61 määrätään sukupuoleen perustuvasta turvapaikkaoikeudesta ja suojelua tarvitsevien naisiin kohdistuvan väkivallan uhrien palautuskiellosta. Naisjärjestöjen Keskusliitto esittää epäilyksen siitä, että hallituksen esitysluonnoksessa ehdotettu menettely vaarantaa sopimuksen asettamien velvoitteiden noudattamisen ja GREVION antamien sukupuolisensitiivisiä turvapaikkamenettelyjä ja niiden edistämistä koskevien suositusten (2019) toteuttamisen. Kaikkiaan esitysluonnos antaa huolestuttavan viestin siitä, että jos oikeusvaltioperiaatteesta ja perus- ja ihmisoikeuksista voidaan poiketa nyt kyseessä olevassa tapauksessa, on mahdollista, että niistä voidaan helpommin poiketa myös tulevaisuudessa muissakin perus- ja ihmisoikeuksia koskevissa asiayhteyksissä.

Koska ko. laissa (3 §) säädetyissä tilanteissa ulkomaalaisen maahantuloon ja maasta poistamiseen ei sovellettaisi ulkomaalaislakia, eivät sovellettavaksi siten tulisi esimerkiksi maahan pääsyn epäämistä koskevaa päätöksentekoa, tulkkausta tai oikeusapua koskevat säännökset. Kyse ei siten tältä osin olisi valituskelpoisesta hallintopäätöksestä. On vaikea nähdä, että hakijan mahdollisuus selvittää tilanteensa ja vaatimuksensa perusteet riittävällä tarkkuudella toteutuu tällaisessa tilanteessa tai että perustuslain turvaama oikeusturva ylipäänsä toteutuu, jos hakija ei voisi päätöksen puuttuessa hakea siihen muutosta. Koska viranhaltijat olisivat rikoslain 40:9 mukaisesti vastuussa perusoikeuksia loukkaavista päätöksistään, olisivat ratkaisuja tekevät viranhaltijat jatkuvasti vaarassa tehdä syrjiviä päätöksiä. On lisäksi syytä suhtautua kriittisesti siihen millaisella pätevyydellä ja menettelyllä rajaviranomaiset, jotka tavallisesti ainoastaan rekisteröivät turvapaikanhakijat ja ohjaavat heidät maahanmuuttoviranomaisten järjestämään turvapaikkapuhutteluun ja -prosessiin, ryhtyvät selvittämään hakijan yksilöllistä tilannetta ja turvapaikkatarvetta rajalla.

Kansainvälisten ihmisoikeussopimusten lisäksi Suomea sitoo myös EU-oikeus, mm. Euroopan perusoikeuskirja, Euroopan unionin toiminnasta tehty sopimus ja menettelydirektiivi. Unionin tuomioistuin on laajamittaiseen maahantuloon liittyen antamissaan tuomioissa katsonut, että jäsenvaltiolla on velvoite tutkia sen rajalla, alueella tai kauttakulkualueella tehty kansainvälistä suojelua koskeva hakemus. Koska lakiehdotuksen jo lähtökohtaisesti tiedetään olevan perustuslain ja kansainvälisen oikeuden vastainen, korostuu eduskunnan perustuslakivaliokunnan merkitys ja vastuu esityksen ennakkovalvonnassa. On huomioitava, että perustuslakivaliokunta on korostanut, että poikkeuslakimenettelyä tulee käyttää vain pakottavissa tilanteissa ja että kansallisten poikkeuslakien säätämiseen tulee olla hyvin korkea kynnyks. Hallituksen esitys on näin ollen merkittävässä ristiriidassa myös oikeusvaltioperiaatteen kanssa, sillä oikeusvaltioperiaate nojaa siihen, että kaikessa julkisessa toiminnassa noudatetaan tarkoin lakia. Keskeinen eurooppalaisen oikeusvaltioperiaatteen elementti on myös perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Suomen perustuslaki velvoittaa julkista valtaa turvaamaan näiden oikeuksien toteutumisen.

Vaikka tilanne on vakava, on myös ehdotettu perus- ja ihmisoikeuksien ja niitä koskevien kansainvälisten sopimusvelvoitteiden rikkominen menettelynä sekä poikkeuksellinen että poikkeuksellisen vakava. Oikeusvaltioperiaatteen ja ihmisoikeuksien kunnioittaminen ja turvaaminen edellyttävät, että merkittäviäkin ongelmia ratkottaessa noudatetaan lakia ja kansainvälistä oikeutta. Ehdotetun lainsäädännön keskeisenä ongelmana on, että se paitsi vaarantaa konkreettisesti ihmisoikeuksien ja niitä käsittelevien kansainvälisten sopimusten toteutumisen, antaa myös jo aiemmin lausunnossa esiin nostetun signaalin siitä, että jos oikeusvaltioperiaatteesta ja perus- ja ihmisoikeuksista voidaan poiketa nyt, voi kynnyks niistä poikkeamiseen tulevaisuudessa olla aiempaa matalampi. Jo se, että lain voimassaolon jatkamista esitetään, on esimerkki tästä. Suomi, joka on ollut sääntöperustaisen kansainvälisen järjestyksen vankka edistäjä ja tukija, nyt lausuttavana olevalla esityksellä irtisanoutuu perustavanlaatuisista ihmisoikeuksia suojelevista sopimuksista, mukaan lukien naisten ihmisoikeuksia suojelevat sopimukset, kuten Istanbulin sopimus. Kun naisten ja vähemmistöjen ihmisoikeuksia samanaikaisesti globaalisti ja myös Euroopan tasolla haastetaan, on esitysluonnoksen merkitys siten yksittäistapausta suurempi ja laajakantoisempi sekä ihmisoikeuksien, kansainvälisen sääntöperustaisen järjestelmän että oikeusvaltioperiaatteen tasolla.

Foster Oona
Naisjärjestöjen Keskusliitto